

**O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA FRAZEOLOGIK BIRIKMALARNING
IFODALANISHI**

Yangibaeva Nazira Gulmanovna

O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti

Annotatsiya: *Frazeologik iboralarining tashqi ko'rinishiga ko'ra tasniflash orqali ham ularning turli xususiyatlarini aniqlash mumkin. Bu tasnif ko'proq iboralaridagi so'zlar soniga qaratiladi. Tasniflash iboralaridagi so'zlar sonini aniqlash uchun ishlatilishi mumkin.*

Kalit so'zlar: *frazeologiya, ibora, frazeologik birikma, frazeologik birlik, frazeologizm.*

Frazeologik birikmalar asosan so'z birikmalaridan tashkil topadi, boshqacha aytganda, frazeologizmlar o'zining tuzilishiga ko'ra erkin bog'lanish yoki unga tenglashgan gaplar, to'liq yoki qisman semantik jihatdan qayta tuzilgan obrazli, turg'un so'z birikmalari bo'lgan alohida til birligidir. Ko'pgina tilshunoslarning ta'kidlashicha, frazeologik iboralar ikki so'zdan ko'proq. Biroq kuzatishlar frazeologik iboralar ikki, uch va undan ortiq so'zlardan iborat ekanligini ko'rsatadi. Ammo, ba'zi tilshunos olimlar bir so'zli iboralar ham bor deb hisoblashadi. Jumladan, professor A.Jafarovning ta'kidlashicha, bir so'zli iboralar idiomatik iboralar rivojlanishining eng yuqori bosqichida hosil bo'ladi. Bu tipdagi so'z birikmalari qo'shma so'z yoki bir so'z bilan ifodalanadi, ular qo'shma so'zlardan bevosita fikrni ifodalamasligi bilan farqlanadi. Idiomatik ma'noni bitta so'z bilan tushunish mumkin. Lekin buni aytish qiyin. Chunki so'z birikmasi so'z birikmasidan iborat bo'lishi kerak. Bu borada V.V.Vinogradov, A.Abakumov, A.Shahmatovlarning fikrlari diqqatga sazovordir. . Idiomalarning aksariyati xalq tomonidan ham ingliz, ham boshqa tillarda yaratilgan, ularning mualliflari noma'lum va manbalari aniq emas. Shu ma'noda frazeolog A.V. Ingliz tilidagi aksariyat frazeologizmlarning muallifi noma'lum va ular xalq tomonidan yaratilganligini asosli ravishda ta'kidladi.

Biroq, ayrim frazeologik birliklarning kelib chiqishini kuzatish mumkin. Shu ma'noda frazeologiya tilning umumiy tizimiga kiruvchi, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan o'tmish merosi va qadriyatlarini aks ettiruvchi mikrotizimdir. Tizimni tashkil etuvchi frazeologik birliklarning aksariyati muayyan tilni boyitish manbai hisoblanadi. Frazeologik tizim frazeologik birliklardan, ularning asosiy komponentlari orasidagi munosabatdan iborat. Frazeologizmlar bir nechta so'zlardan tashkil topgan, ma'no va shakl jihatdan barqaror bo'lgan so'z birikmalaridir. Frazeologizmlar ko'chma ma'noda, ko'chma iboralarda qo'llanib, tarixiy qo'llanish me'yorlari va usullariga ega bo'lib, ularning ma'nosi muayyan nutq jarayonida oydinlashadi. Frazeologizmlar so'z birikmasi yoki gap shaklida bo'lganda nutq birligi bo'lgan gaplardan farq qiladi. Ular leksik birlik sifatida ko'p jihatdan so'zlarga yaqin bo'lib, so'zlarning ko'pgina belgilari frazeologizmlarga ham xosdir.

Frazeologizmlar obyektini belgilashda turli farazlar mavjud. Frazeologiyaning obyekti faqat turg‘un birikmalardir. Frazeologiya deganda frazeologik birliklarning ma‘naviy va strukturaviy xususiyatlarini, til tizimida shakllanishini, bir nuqtada qo‘llanish xususiyatlarini o‘rganuvchi fan tushuniladi. “Frazeologiya” atamasi yunoncha “frama” (phrasis — ifoda, nutqni o‘rab oluvchi) so‘zidan olingan bo‘lsa-da, bu atama turli ma’nolarni anglatish uchun xizmat qiladi. Shuning uchun ham frazeologiya atamasi tilshunoslikda ikki ma’noda qo‘llaniladi: tilda mavjud bo‘lmagan frazeologik birliklarning umumiy ma’nosida va bunday birliklarni o‘rganish sohasi ma’nosida. Demak, frazeologiya iboralar haqidagi fandir. Tilshunoslikning boshqa tarmoqlari kabi frazeologiyaning ham shakllanish va rivojlanish bosqichlari mavjud. Frazeologizmlar kelib chiqishi jihatidan juda qadimiy bo‘lsa-da, frazeologiya fani deyarli ikki yuz yilni qamrab oladi.¹ Frazeologiya fanining asoschisi shveytsariyalik olim Sharl Balli hisoblanadi. U o‘zining “Fransuz stilistikasi” (1909) asarida so‘z birikmalarini o‘rganishga bag‘ishlangan maxsus boblarni kiritgan. Ferdinand de Sossyur esa sintagma va uning belgilari haqida o‘z fikrlarini bildirgan. Tilda lisoniy tabiati ma’no va sintaktik xususiyatlariga ko‘ra shakllangan tayyor birliklar mavjud bo‘lib, bunday birikmalar an‘anaviy tarzda tayyor holda qo‘llanilganligi aytilgan. Frazeologiya tilshunoslik fanining keyingi rivojlanishida jadal rivojlanayotgan sohalaridan biridir. Frazeologiya rus va ingliz tilshunosligida uzoq vaqt davomida o‘rganilgan bo‘lsa, o‘zbek tilshunosligida 1940—1950-yillardan boshlab tizimli ravishda o‘rganilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev A. Expressive nature of phraseology. - T.: OTA. 1976. Issue 5.
2. Abdullayev A. Expression of expressiveness in the Uzbek language. - T.: Fan.1983.
3. Amosova N. N. Basics of English phraseology. - M. 1963.-S.46-49.
4. Axmanova A. S. Dictionary of linguistic terms. - M.: SE.1966.-C.17-
5. Haydarov A., Choriyeva Z. Semantic-grammatical and methodological features of phraseological units in English. Lexical-semantic system of language and comparative typological researches: synchrony, diachrony collection of materials. - T.: Editor. 2012. – P.8-10.

